

Wstęp

Dotychczasowe rozpoznania sumujące dokonania poezji ostatniego stulecia w niewystarczającym stopniu opisują udział kobiet w komunikacji literackiej – zazwyczaj pomniejszają lub pomijają ich osiągnięcia. Nawet pobieżny przegląd obowiązkowych tekstów polskiej literatury XX wieku uświadamia gest marginalizacji lub wręcz „wykluczenia” twórczości pisanej przez poetki [zob. Nasiłowska 2016: 204]. Sytuacji tej nie sposób wytłumaczyć jedynie tym, że jeszcze na początku ubiegłego wieku realny udział pisarek w historii literatury polskiej był znacznie mniejszy niż pisarzy, a kobiety powoli dochodziły swych praw, zdobywając wykształcenie i dostęp do sfery kultury. Antologie oraz syntezy historycznoliterackie przez kolejne dziesięciolecia utwierdzały męskocentryczny punkt widzenia, w niewielkim stopniu uwzględniano w nich poezję kobiet, z których tylko nielicznym udało się przebić do pierwszego szeregu. Jeśli przyjrzymy się bowiem współczesnej mapie literatury polskiej z perspektywy obecności na niej piszących kobiet, a zwłaszcza poetek, konkluzje nie będą zbyt optymistyczne. Gdyby polegać tylko na podręcznikach, syntezach historycznoliterackich i antologiach, to dostęp do kanonu zyskałoby zaledwie kilka z nich:

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Julia Hartwig, Wisława Szymborska, Halina Poświatowska, Ewa Lipska, a w ostatnich latach zapewne także Urszula Koziół i Krystyna Miłobędzka, których twórczość coraz częściej jest zauważana i doceniana¹.

Od lat 90. XX wieku zauważyć można bowiem w Polsce zarówno wzmocnienie pozycji twórczości pisanej przez kobiety, jak i przyrost tekstów jej poświęconych, czemu towarzyszą liczne dyskusje, między innymi nad literaturą kobiecą oraz jej miejscem w historycznoliterackiej refleksji i kanonie. Studia nad polskim pisarstwem kobiet cechuje przy tym swoista nierównowaga: badania w większej mierze skupiają się na aktywności prozatorskiej, czego efektem są liczne ujęcia monograficzne i syntetyzujące [zob. np. Borkowska 1996; Kraskowska 1999; Araszkiewicz 2004; Kraskowska, Kaniewska, red. 2015], poezja zaś jako przedmiot zainteresowań zdaje się znajdować w mniejszości. Powstają co prawda prace koncentrujące się na poszczególnych autorkach, lista ich nazwisk jest jednak ograniczona², a jednocześnie rzadkie są próby ujęć kompleksowych, które konfrontują poetyckie idiomy piszących kobiet, a także umożliwiają porównanie ze sobą twórczości oraz wskazanie powiązań i linii rozwojowych [zob. np. Smolka 1997; Legeżyńska 2009; Zawiszewska 2014; Grądziel-Wójcik 2016].

O „przełamywanie milczenia kobiet” apelował między innymi German Ritz [2002: 10], na ten „najważniejszy problem dla tworzenia historii literatury” zwracała również uwagę na łamach „Poznańskich Studiów Polonistycznych” Lucyna Marzec, postulując

[o]twarcie archiwum – [...] przedrukowanie tekstów źródłowych z krytycznym wstępem i opracowaniem – [które]

- 1 Symptomatyczny jednak wydaje się autokomentarz Krzysztofa Hoffmanna i Marcina Jaworskiego do ich syntetycznego artykułu *Poezja polska po roku 1989*: „W zestawieniu zabrakło kobiet. To zapewne luka najbardziej wymowna. W Polsce nie brakuje zdolnych poetek, ale – z wyjątkiem Krystyny Miłobędzkiej – nie uzyskały takiego uznania jak piszący wiersze mężczyźni” [Hoffmann, Jaworski 2014: 35].
- 2 Osobne monografie poświęcono na przykład Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Hartwig, Szymborskiej, Koziół, Miłobędzkiej, Poświatowskiej, Lipskiej, ale i Kazimierze Iłakowiczównie, Annie Świrszczyńskiej, Zuzannie Ginczance, Annie Kamińskiej, Małgorzacie Hillar.

nie tylko udowodni, że kobiety pozostawiały po sobie wiele śladów, ale także ma szansę osadzić współczesne dyskusje w szerszym kontekście historycznym. [Marzec 2011: 238-240]

Obecnie pojawia się coraz więcej publikacji, które przywracają lub wprowadzają kobiety-autorki w obieg czytelniczy – wystarczy wspomnieć chociażby *Wielkopolski alfabet pisarek*, encyklopedyczny przewodnik *Pisarki polskie od średniowiecza do współczesności*, a także opracowania wraz z antologiami tekstów, jak na przykład praca zbiorowa *Dwudziestolecie mniej znane. O kobietach piszących w latach 1918-1939* czy książka Joanny Krajewskiej „Jazgot niewieści” i „męskie kasztele”. Z dziejów sporu o literaturę kobiecą w Dwudziestoleciu międzywojennym. „Otwarcie archiwów” towarzyszy, co równie ważne, przełamywanie milczenia badaczy – umocowanie poezji kobiet w świadomości historycznoliterackiej ma szansę powodzenia jedynie dzięki jej wyrazistym, przekonującym interpretacjom, zgodnie z zasadą, w myśl której „[d]zieło nieopisane, niemające interesujących interpretacji akademickich nie ma szans na włączenie w krąg akademickiego kanonu, ulega marginalizacji” [Nasiłowska 2016: 207]. To zatem żmudna, ale przynosząca efekty praca, polegająca na odkrywaniu i zapisywaniu białych plam poprzez wprowadzanie „twórczości niepozornej”³ w obieg komunikacji literackiej nie tylko w ramach badań feministycznych.

By wydobyć piszące kobiety z cienia czy tła, konieczne jest zatem rekonstruowanie i docenienie ich roli w budowaniu narodowej kultury, systematyczne wypełnianie luk w historii polskiej poezji, czego konsekwencją stanie się z pewnością odmienne sprofilowanie obrazu całej literatury ostatniego stulecia. Historia polskiej twórczości XX wieku domaga się uzupełnienia nazwiskami mniej spektakularnymi, niemainstreamowymi, zapoznanymi lub niewypromowanymi, uwzględnienia także działalności translator-

3 Pojęcie „twórczości niepozornej” zaproponował w książce *Pióro w wątplych dłońach. O twórczości kobiet w dawnych wiekach* Jerzy Strzelczyk, obejmując nim obszar pisarstwa użytkowego kobiet w średniowieczu. Kategoria ta poddana została teoretycznej refleksji i rozwinięciu – także w odniesieniu do poezji kobiet – w pracy *Twórczość niepozorna. Szkice o literaturze* [Strzelczyk 2007; Grądział-Wójcik, Kwiatkowska, Marzec, red. 2015].

skiej oraz twórczości kierowanej do dzieci, często niedocenianej i nieuznawanej za wysokoartystyczną. Równie istotne wydaje się rozpoznanie oraz opisanie sytuacji piszących kobiet w literaturze najnowszej, w XXI wieku, a także dowartościowanie poetek „lokalnych”, związanych z regionem i często pomijanych w scentralizowanych dyskursach badawczych. Tym właśnie twórczyniom wchodzącym w różnorodne role pisarskie – autorkom, które jak dotąd nie doczekały się osobnych monograficznych opracowań i które pozostawały w cieniu lub zapomnieniu, poetkom nieopisanym lub opisanym za mało, jednostronnie czy niedostatecznie funkcjonującym we współczesnym odbiorze – poświęcony został niniejszy numer „Poznańskich Studiów Polonistycznych. Serii Literackiej”. Stanowi on pokłosie ogólnopolskiej konferencji, zorganizowanej 28 i 29 listopada 2016 roku przez Zakład Literatury XX Wieku, Teorii Literatury i Sztuki Przekładu Instytutu Filologii Polskiej UAM w Poznaniu.

W pierwszej części znajdziemy teksty poświęcone poetkom XX-wiecznym, poczynając od tych urodzonych pod koniec wieku XIX, rozpoczynających swą aktywność pisarską w Młodej Polsce, których rozkwit twórczości przypadł na dwudziestolecie, kończąc na pisarkach urodzonych w pierwszych dziesięcioleciach XX wieku, debiutujących w międzywojniu lub już w latach PRL-u. Są wśród nich poetki mniej i bardziej znane, rozpoznawane i „lokalne”, także te zajmujące się praktyką tłumaczeniową oraz poezją dla dzieci – Maria Czerkawska, Zofia Wojnarowska, Kazimiera Iłłakowiczówna, Elżbieta Szemplińska, Izabela Gelbard, Małgorzata Hillar, Anna Świrszczyńska, Jadwiga Stańczakowa, Anna Zelenay, Urszula Koziół, Ewa Kuryluk, Ewa Lipska, Bogusława Latawiec i Danuta Wawiłow (dwóm ostatnim autorkom poświęcono kilka artykułów, co pozwala zderzyć różne ujęcia interpretacyjne w dziale *Konfrontacje*). W części drugiej⁴ spotykają się natomiast poetki młodsze, urodzone w latach 70. ubiegłego wieku i później, a debiutujące po 1989 roku, a więc w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej. Obok pisarek już uznanych i nagradzanych, mających niekiedy nawet dwudziestoletni doro-

4 W tym wydaniu opublikowana zostaje jedynie część artykułów, reszta znajduje się w kolejnym (33) numerze czasopisma.

bek, pojawiają się tu również debiutantki, dopiero rozpoczynające w ostatnich latach swą twórczą drogę – Justyna Bargielska, Marta Podgórnik, Ewa Elżbieta Nowakowska, Aneta Kamińska, Julia Fiedorczuk (dwa teksty jej poświęcone znajdują się w *Konfrontacjach*), Wioletta Grzegorzewska, Joanna Mueller, Klara Nowakowska, Kamila Janiak, Anna Augustyniak, Małgorzata Lebda, Barbara Klicka, Katarzyna Fetlińska oraz Jolanta Nawrot. Z kolei w osobnym dziale zatytułowanym *Transfer* umieszczono teksty omawiające twórczość przekładową poetek, pozwalające na poszerzenie i docenienie tego pola działalności piszących kobiet, zwykle traktowanego jako drugorzędne. Każdą z części otwierają artykuły o przekrojowym charakterze. Wskazują one – jak się wydaje – charakterystyczne dla poezji kobiet obszary zainteresowań, a jednocześnie dokumentują ich wewnętrzne transakcentacje: natura i witalizm stają się dominującymi tematami w części pierwszej, a motywy dziewczęcości i inicjacji oraz różnorodne role kobiece wyznaczają powracające wątki w części drugiej.

Niespełna czterdzieści tekstów obejmujących spojrzeniem tyleż samo pisarek nie może przynieść, rzecz jasna, kompletnego obrazu poezji pisanej przez kobiety ostatniego stulecia – najmłodsza bohaterka tekstów, Jolanta Nawrot, urodziła się w roku 1992, ponad sto lat po Czerkawskiej i Wojnarowskiej (obie – rocznik 1881). Na pewno jednak może stać się przyczynkiem do dalszych badań na ten temat, uświadamiając, że nie istnieje „liryka kobieca [...] jako koherentne, odrębne zjawisko, ciągle, o własnej świadomości tradycji” [Nasiłowska 2016: 260], tak różnorodna i zróżnicowana jest bowiem ta twórczość. Zarazem jednak takie zbliżeniowe i rekapitulacyjne spojrzenie na poezję kobiet, uwzględniające twórczość dotychczas pomijaną lub niedowartościowaną (w tym translatorską oraz dziecięcą), może pomóc w rekonstruowaniu jej zapoznanej tradycji, z pewnością też pozwoli na reinterpretacje i rewaluacje dotychczas opisywanych zjawisk literackich. W efekcie: nie sposób utrzymać istniejące *status quo* w historii polskiej poezji, a dotychczasowy kanon nazwisk musi ulec uzupełnieniu i komplikacji.

Joanna Grądział-Wójcik

Bibliografia

- Araszkiewicz Agata (2004), *Zapomniana rewolucja. Rozkwit kobiecego pisania w dwudziestoleciu międzywojennym*, Wydawnictwo IBL PAN, Fundacja Akademia Humanistyczna, Warszawa.
- Borkowska Grażyna (1996), *Cudzoziemki. Studia o polskiej prozie kobiecej*, Wydawnictwo IBL PAN, Warszawa.
- Borkowska Grażyna, Czermińska Małgorzata, Phillips Ursula (2000), *Pisarki polskie od średniowiecza do współczesności: przewodnik, słowo / obraz terytoria*, Gdańsk.
- Graczyk Ewa, red. (2011), *Dwudziestolecie mniej znane. O kobietach piszących w latach 1918-1939. Z antologią*, Wydawnictwo Libron, Kraków.
- Grądział-Wójcik Joanna (2016), *Przymiarki do istnienia. Wątki i tematy poezji kobiet XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Grądział-Wójcik Joanna, Kwiatkowska Agnieszka, Marzec Lucyna, red. (2015), *Twórczość niepozorna. Szkice o literaturze*, Wydawnictwo Pasaże, Kraków.
- Hoffmann Krzysztof, Jaworski Marcin (2014), *Poezja polska po roku 1989*, w: *Przechadzki po polskiej literaturze najnowszej*, red. Joanna Grądział-Wójcik, Joanna Jastrzębska, Zbigniew Kopeć, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, s. 21-37.
- Krajewska Joanna (2010), „Jazgot niewieści” i „męskie kasztele”. Z dziejów sporu o literaturę kobiecą w Dwudziestoleciu międzywojennym, Wydawnictwo PTPN, Poznań.
- Kraskowska Ewa (1999), *Piórem niewieścim. Z zagadnień prozy kobiecej dwudziestolecia międzywojennego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Kraskowska Ewa, Kaniewska Bogumiła, red. (2015), *Polskie pisarstwo kobiet w wieku XX. Procesy i gatunki, sytuacje i tematy*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Kraskowska Ewa, Marzec Lucyna, red. (2012), *Wielkopolski alfabet pisarek*, Wydawnictwo WBPiCAK, Poznań.
- Legeżyńska Anna (2009), *Od kochanki do psalmistki... Sylwetki, tematy i konwencje liryki kobiecej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Marzec Lucyna (2011), *Archiwa literatury kobiecej*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka”, nr 18, s. 237-247.
- Nasiłowska Anna (2016), *Dyskont słów*, Wydawnictwo IBL PAN, Warszawa.
- Ritz German (2002), *Niś w labiryncie pożądania. Gender i płęć w literaturze polskiej od romantyzmu do postmodernizmu*, przeł. Bronisław Drąg, Andrzej Kopacki, Małgorzata Łukasiewicz, Wiedza Powszechna, Warszawa.

- Smolka Iwona (1997), *Dziewięć światów. Współczesne poetki polskie*, Wydawnictwo IBL PAN, Warszawa.
- Strzelczyk Jerzy (2007), *Pióro w wątych dłoniach. O twórczości kobiet w dawnych wiekach*, Wydawnictwo DiG, Warszawa.
- Zawiszewska Agata (2014), *Między Młodą Polską, Skamandrem i Awangardą. O kobietach piszących wiersze w latach 1918-1939*, Wydawnictwo Naukowe US, Szczecin.

Od Redakcji – sprostowanie

Niezmiernie nam przykro, ale w angielskim abstrakcie załączonym do artykułu prof. Davida Chinitza (*„Jak stać się lustrem tej nowoczesności?” Planetarność, periodyzacja i nowe studia modernistyczne*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka” 2014, nr 24) pojawił się błąd, za który przepraszamy Autora oraz Czytelników. Oto poprawny, zgodny z wolą prof. Chinitza, kształt abstraktu:

The main task of this article is to enter into discussion with a concept of modernism as an expressive dimension of modernity by Susan Stanford Friedman. In place of statements of epistemological nature, the author of the article proposes ontological questions and return to an understanding of modernism which would primarily stress a specific historical, global modernity. This kind of a historically motivated definition should protect the coherence of modernism as a research subject.